

Temel Eğitim Bölümü Öğrencilerinin Çocuk Haklarına Yönelik Bilişsel Algıları

Undergraduate Students' Cognitive Perceptions regarding Children's Rights at the Department of Primary Education

Erdem Hareket^{a*}

^aKırıkkale University, Kırıkkale, Turkey

Öz

Bu araştırma, temel eğitim bölümü öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin bilişsel algılarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tasarlanmıştır. Araştırma grubunu, ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 174 temel eğitim bölümü öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma verileri, kelime ilişkilendirme testi ve odak grup görüşmesi aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmada edinilen verilerin analizleri, içerik analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Bu analiz doğrultusunda, temel eğitim bölümü öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik bilişsel algıları, sekiz farklı başlık altında kategorize edilmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde, katılımcıların çocuk haklarına ilişkin bilişsel algılarının, çocukların temel yaşam gereksinimleri olarak ele alınabilecek yaşama, güvenlik, kişi dokunulmazlığı ve vücut bütünlüğü gibi haklar olarak ifade edebileceğimiz negatif statü hakları çerçevesinde yoğunlaştığı görülmüştür. Diğer taraftan eğitim, seyahat ve sağlık hakkı gibi hakları ifade eden pozitif statü haklar ve siyasi yaşama katılım, karar mekanizmalarına katılım, toplanma, dernek kurma hakkı ve vatandaşlık hakkı gibi haklar olarak ifade edilen aktif statü haklarına ilişkin sahip oldukları bilişsel algılarının, son derece dar bir kapsamı temsil ettiği görülmüştür. Araştırma sonucunda katılımcıların, çocuk hakları konusundaki algılarının ve farkındalık durumlarının geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle lisans öğretim programlarına konu ile ilgili derslerin yerleştirilebileceği, bu derslerden bağımsız olarak lisans düzeyinde çocuk haklarının öğretimine yönelik çeşitli eğitim seminerlerinin, kulüp çalışmalarının ve projelerin yaygın bir biçimde gerçekleştirilebileceği önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, bilişsel algılar, temel eğitim bölümü öğrencileri, nitel araştırma.

Abstract

This study aims to investigate undergraduate students' cognitive perceptions about the concept of children's rights at the department of primary education. This qualitative research was carried out with 174 undergraduate students studying at the department of primary education. To determine the participants, criterion sampling technique was used. The research data were obtained through the word association test and focus group interview. In the process of analyzing the research data, content analysis method was utilized. During the data analysis procedure, cognitive perceptions for children's rights have been categorized under eight different titles. The findings reveal that the participants' cognitive structures related to children's rights were concentrated within the framework of the negative status rights that can be expressed as rights such as living, security, physical integrity and inviolability of the person as children's basic life needs. On the other hand, it was observed that the participants had a limited scope of cognitive perceptions related to positive status rights such as rights for education, travel, and health and active status rights such as rights for taking an active role in politics, establishing associations and citizenship. In the light of the findings of this study, it can be suggested that awareness of the undergraduate students related to children's rights must be increased by means of seminars, projects, and workshops.

Keywords: Children's rights, cognitive perceptions, department of primary education, qualitative research.

© 2019 Başkent University Press, Başkent University Journal of Education. All rights reserved.

*ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: Erdem Hareket, Department of Primary School Teaching, Faculty of Education, Kırıkkale University, Kırıkkale, Turkey. E-mail address: erdem.hareket@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-3903-7057.

Received Date: September 20th, 2018. Acceptance Date: February 18th, 2019.

1. Giriş

Toplumsal yaşamın bütün alanlarında, teknolojik atılımların ve araçların etkisi büyük bir biçimde hissedilmektedir. Tam da bu noktada, insan ile ilişkili olan bütün olgu ve unsurların, teknoloji çağı içerisinde yer alan dinamik faktörlerle ne yönde evrim göstereceği sorusu akla gelmektedir... Hubert Reeves'in, “*Doğa ile savaş halindeyiz. Eğer kazanırsak, kaybedeceğiz.*” sözünden[†] yola çıkacak olsa idik, “*Teknoloji ile sınırları belirsizleşen bir samimiyet içerisindeyiz. Şayet sınırlarımızı çizmez isek, birbirimizde kaybolacağız.*” metaforik söylemini ortaya koymamız ne derece mümkün ve anlamlı olurdu? Bu soruya verdiğimiz cevabın bir an için kabul edilebilir düzeyde *evet* olduğunu farz edelim ve çocukların ve haklarının hiçbir zaman değişmeyecek olan önemlilik gerçeğini, bu perspektiften kurgulamaya çalışalım.

Tarifi zor bir biçimde, teknolojik unsurların insan yaşamının her saniyesine nüfus ettiği günümüz dünyasında, kamusal yaşamın bütün unsurları bazı ciddi kaygıları, belirsizlikleri ve endişeleri taşımaktadırlar. Bu unsurlar arasında, eğitim ve ona dâhil bütün bileşenler kuşkusuz ilk akla gelecek olanlardandır. Çünkü eğitim, toplumsal yaşamın yönetilmesinde ve yönlendirilmesinde etkin bir araç ve bir düşüncenin uygulama sahasıdır. Bu çıkarıma temel olacak en sağlam bakış açısı, toplumların gelecekteki durumlarını ve pozisyonlarını belirleyecek temel unsurun çocuklar olduğu gerçeğidir. Çocuklar, korunmaya muhtaç bireyler olmalarının yanı sıra, hakları olan özel insanlardır (Nacaroğlu, 2011). Çocuk kavramına yönelik olarak geliştirilen birçok özgün tanımlama, beraberinde onların sahip olduğu hakları ifade edecek özellikli tanımlamaları ve hak gruplamalarını beraberinde getirmiştir. Çocuk hakları, kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki bütün çocukların doğumları ile birlikte sahip oldukları; eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi hakların bütünüdür tanımlamakta kullanılan evrensel bir kavramdır (Yıldırım Doğru, 2014). Çocuk hakları, Özgirgin (2004) tarafından ise şu beş başlık altında kategorik hale getirilmiştir:

- Yaşama ve Gelişme Hakkı (tıbbi bakım, beslenme, barınma, eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, din ve düşünce özgürlüğü),
- Korunma Hakkı (çocuğun her türlü ihmal ve istismardan korunması),
- Eşitlik-Ayrımcılık Gözetmeme (her çocuğun dil, din, ırk, düşünce, statü vb. hiçbir ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit tutulması)
- Çocuğun Yüksek Yararı[‡] (çocuğun yararının ön planda tutulması)
- Katılım Hakkı (çocuğun düşüncelerini ifade etmesi, alınan kararlara aktif katılımı)

Buradan hareketle çocuklarımızın, onların sahip oldukları hakların ve toplumların geleceği açısından taşıdıkları önemin, bütün değişim süreçlerine ve teknoloji çağının potansiyel tüm olumsuz getirilerine/tehditlerine rağmen önemini koruyacak hususlar oldukları bir gerçektir. Çocukların kendilerine özgü varlıklarının, haklarının gözetilmemesi ve yine haklarını bilmelerine gerek olmayan bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilecek olmaları şeklinde bir anlayışla, çağdaş ve insan haklarına duyarlı toplumsal bir yaşam düzenini/dokusunu tasarlamak pek mümkün gözükmemektedir. Çocukların, kendi haklarının bilincinde bireyler olarak yetiştirilmedikleri zaman, hem haklarını gerektiği biçimde kullanamayacakları hem de hakları ihlâl edildiğinde, hukukî yollara başvurulabileceklerini yeterince düşünmeyebilecekleri (Akyüz, 2012) belirtilmiştir. Aynı doğrultuda Hareket ve Yel (2017), bireylerin haklarına ilişkin yeterli farkındalık ve bilgi düzeyine sahip olmadığı bir toplumda, ortaya çıkacak kaotik durumları ve insan ilişkilerinde yaşanabilecek problemleri ön görmenin çok zor olmayacağını belirtmişlerdir.

Kısacası, çocuklarımızı birer “*robot*” olarak, haklarından yoksun, kendilerini tanımayan, gerekmedikçe düşünmeyen, sorgulamayan, analitik düşünme becerilerinden yoksun, eleştirmekten ve eleştirilmeye toleranstan uzak, bağımlı, itaatkâr, pasif, çağın gerektirdiği becerilerden yoksun ve kendi haklarını bilmeyerek diğer insanların haklarına saygı duymalarını bekleyeceğimiz birer insan olmalarını, girişte ifade edilen *evet* cevabına ait perspektif ile açıklamak mümkündür. Bu durum ise ancak, hukuk ve demokrasi taşları üzerindeki yapısını sağlamlaştırmak zorunda olan, ulusal ve uluslararası politikalarını insan haklarına saygı ve kişisel özgürlükler ekseninde şekillendirmesi gerekli olan toplumlar adına, daha büyük sorunların tohumlarını atmak ile paralel anlam taşımaktadır.

Bu çerçeveden bakıldığında çocuklarımızın, gelecekte sağlıklı bir toplumsal yaşamı inşa edebilecek, insani değerlere ulaşmış, 21.yy becerilerine ulaşmayı gaye edinmiş, teknolojiyi doğru ve verimli kullanabilen, kendi haklarını bilen, gerektiğinde bunları savunabilen ve aynı şekilde bütün insanların haklarına da saygılı birer dünya vatandaşı olarak yetişmelerinin hedeflenmesi gerekmektedir. Çocukların aktif katılım gösterebildikleri, haklarının diğer eğitim paydaşları tarafından bilindiği, gözetildiği ve muhataplarına da etkin araçlarla öğretilbildiği bir eğitim anlayışına sahip olunması, bu noktada ifade edilebilecek ilk gerekliliklerden/gayelerden birisidir.

[†] (https://tr.wikiquote.org/wiki/Hubert_Reeves_adresinden,06.08.2018_tarihinde_edinilmiştir).

[‡] Çocuğun yüksek yararı, çocuklara ilişkin geliştirilecek politikalarda, hukuki çalışmalarda ve çocuğu ilgilendirecek diğer pek çok alandaki ortaya konacak yaklaşımlarda çocuk yararının birincil öncelikli husus olacak olması durumu olarak açıklanabilir. Bu noktada, “çocuğun yüksek yararı” doğrudan bir hak ifadesinden çok, çocuk hakları felsefesine yön veren temel bir bakış açısı ve ilke olarak da yorumlanabilir.

Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası hukukun teminatı altına alınmış çocuk haklarının, merkezi yönetim politikaları başta olmak üzere bütün eğitim sistemi içerisindeki alanlarda yer verilmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Deb ve Mathews (2012), toplum genelinde ve çocukların yaşam deneyimlerine sahip olacağı kilit sektörlerde çocuk haklarına ilişkin bilincin yükseltilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Dündar ve Hareket (2016) ise, çocuk haklarının korunması ve yaygınlaştırılmasına ilişkin yasal kaynakların evrensel nitelikte olması, bu hakların istenen şekilde uygulanmasında ve yerel yönetimler tarafından ciddi bir dikkatle üzerinde durulması noktasında yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Dolayısıyla, çocukların günlük zamanlarının çok büyük bir bölümünü okul ortamında öğretmenler ile birlikte geçirdikleri düşünüldüğünde; okul ortamlarının, okul idarecilerinin ve öğretmenlerin çocuk hakları konusunda gerekli donanımlara ve yeterli farkındalığa sahip olmalarının önemli olduğu görülmektedir. Özer (2013) tarafından, çocukların katılım kültürüne sahip olabilmeleri noktasında, okullarda bu konuda eğitimlerin verilmesi gerekli görülmektedir.

Okul fiziki şartlarının/imekanlarının ve ikliminin çocuk hakları konusundaki durumu haricinde, öğretmenlerin ve okul idarecilerinin de çocuk haklarına ilişkin bilgi düzeyleri ve bu konuyla ilişkili yaklaşımları, tutumları ve algıları bir diğer önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de çocuk haklarının önemi, öğretmen ve yöneticiler tarafından anlaşılmış olmasına rağmen, bu konuya ilişkin olarak gerçekleştirilen faaliyetler istenen düzeyde değildir (Fazlıoğlu, 2007). Benzer doğrultuda Clair ve diğerleri (2012), okullarda öğrencilerin bazı uygulamalara gönülsüz olmalarında ve öğretmenlerin bu durumda ortaya koyabilecekleri olumsuz sonuçlardan korkmalarında, öğretmenler tarafından çocuk haklarının ihlal edilmesinin rol oynadığını ifade etmişlerdir. Çocuk haklarının korunmasında, geliştirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında en önemli eğitim paydaşlarından olan okul idarecilerinin ve öğretmenlerin, bu konudaki algı, farkındalık ve bilgi düzeylerinin ne denli önemli olduğu net bir biçimde görülmektedir. Çocuk hakları eğitimine ilişkin problemlerin başında, yetişkin bireylerin çocukların haklarını tanımıyor olmaları ve öğretmen eğitiminde bu konuya yönelik niteliklerin kazandırılmaması vardır (Covell, Howe ve McNeil, 2010).

Bu doğrultuda, eğitim fakültelerinde öğrenim gören aday öğretmenlerin, en geç hali ile de olsa mesleki yaşamlarının hemen öncesindeki süreçte çocuk hakları konusuna ilişkin algı ve farkındalık durumlarının geliştirilmesi ve bu konudaki gerekli bilgi ve öğretim becerisi donanımına sahip olmalarının sağlanması gerektiği düşünülmektedir. Ulusavaş ve diğ. (2006), öğretmenlerin yetiştirilmesi ile toplumda haklarını savunabilen çocukların yetişmesinin aynı anlama geldiğini, dolayısıyla da demokrasi anlamında yol kat etmenin, öğretmen yetiştirme sistemi ile çocuk hakları eğitimi süreçlerinin bütünleştirilmesi yolu ile mümkün olacağını belirtmişlerdir. Çocuk haklarının korunmasında, öğretmenlerin okullardaki en duyarlı ve ilgili kişiler olacak olmaları göz önüne alınması ve mesleki yaşamları öncesinde, öğretmenlik lisans programlarında çocuk haklarına ilişkin derslerin yer almasının ya da konu ile ilgili farklı derslerin içerik olarak çocuk hakları temasını da içerecek şekilde zenginleştirilmesi gerekliliği (Kepenekçi ve Baydik, 2009; Dağlı, 2015) ifade edilmiştir.

Bütün bunlardan hareketle aday öğretmenlerin, çocuk haklarına yönelik algı, tutum ve farkındalık durumlarının belirlenmesine yönelik araştırmalar; bu konuda ortaya konacak politikalar, çalışmalar ve eğitim faaliyetlerine yol gösterici nitelikte olacak olması dolayısıyla önemli ve gerekli görülmektedir. Bu araştırmada da, temel eğitim bölümünde öğrenimlerine devam eden lisans öğrencilerinin, çocuk hakları konusundaki bilişsel algılarının belirlenmesi gerekli görülmüş ve amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmada, aşağıda belirtilen araştırma soruları ekseninde incelemelerde bulunulmuştur:

1. Temel eğitim bölümünde öğrenimlerini sürdüren lisans öğrencilerinin, çocuk hakları olgusuna yönelik bilişsel algıları nedir?
2. Temel eğitim bölümünde öğrenimlerini sürdüren lisans öğrencilerinin, çocuk hakları konusundaki bilişsel algıları, hangi bağlamlara yönelim göstermektedir?
3. Temel eğitim bölümünde öğrenimlerini sürdüren lisans öğrencilerinin, çocuk haklarına ilişkin bilişsel algılarının geliştirilmesi/değiştirilmesi gerekmekte midir?
4. Temel eğitim bölümünde öğrenimlerini sürdüren lisans öğrencilerinin, çocuk haklarına ilişkin algılarının geliştirilmesi/değiştirilmesi gerekmekte ise, bu noktada hangi öneriler geliştirilebilir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Yaklaşımı

Bu araştırma, Miles ve Huberman (1994) tarafından, genellikle sayısal ifadeler yerine sözel ifadelerin yer aldığı, sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan bir yaklaşım olmakla birlikte, verileri de genelleme amacı gütmeyen sağlam bir temel ve zengin bir açıklama olanağı sunduğu ifade edilen nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak betimsel desende tasarlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı, araştırma sürecine ilişkin işlem adımlarının geliştirildiği, araştırmacıların çoğunlukla kendi ortamlarından verileri edindiği, tümevarım yaklaşımıyla veri analizlerinin

gerçekleştirildiği ve araştırmacılar tarafından veri anlamlarının yorumlandığı bir süreç olarak (Creswell, 2014) ele alınmıştır.

2.2. Araştırma Grubu

Bu araştırma, 2016-2017 eğitim-öğretim dönemi içerisinde, bir eğitim fakültesinde öğrenimlerini sürdüren 174 temel eğitim bölümü lisans öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.[§] Glesne (2014), nitel araştırmada katılımcı belirleme yönteminin aydınlatma, yorumlama ve anlamının çoklu amaçlarına, araştırmacıların hayal gücüne ve yargılarına göre belirleneceğini ifade etmiştir. Bu noktada araştırma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örneklem yaklaşımlarından bir tanesi olan ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Büyüköztürk ve diğerleri (2011) tarafından ölçüt örnekleme yöntemi, gözlem birimlerinin belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşması isteminde kullanılacak bir yöntem olarak tarif edilmiştir.

Bu çerçevede, araştırmanın katılımcı grubunun belirlenmesi süresinde katılımcıların; bu araştırma süreci öncesinde çocuk hakları eğitimi almamış olmaları, lisans öğrenimleri süresince çocuk haklarına ilişkin bir derse katılım göstermemiş olmaları ve konu ile ilgili herhangi bir proje çalışmasında ve farklı bir bilimsel amaçlı araştırma sürecinde yer almamış olması ölçütleri dikkate alınmıştır. Bu ölçütler doğrultusunda, araştırmaya katılmada isteklilik gösteren ve araştırmanın gerçekleştirileceği zaman dilimleri ile katılım uyumu gösterebilen, yüz altı kadın ve altmış sekiz erkek olmak üzere toplam yüz yetmiş dört temel eğitim bölümü lisans öğrencisi araştırmanın katılımcı profilini oluşturmuştur. Katılımcıların yaş aralıkları 20 ile 22 arasında değişkenlik göstermektedir. Tablo 1’de, katılımcıların araştırma verilerinin edinilmesi süreçlerinde yer alma durumlarına ilişkin sayısal bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1

Veri Toplama Sürecinde Yer Alan Katılımcı Sayılarına İlişkin Sayısal Bilgiler

Veri Toplama Sürecine Katılan Lisans Öğrencilerine İlişkin Bazı Bilgiler			
Veri Toplama Aracı Türü	Kadın (f)	Erkek (f)	Toplam (f)
*Bağımsız Kelime İlişkilendirme Testine Katılım Sayısı	106	68	174
*Odak Grup Görüşmesine Katılım Sayısı	6	3	9

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin edinilmesinde, bağımsız kelime ilişkilendirme testinden ve odak grup görüşmesinde kullanılmak üzere hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Glesne (2014) tarafından nitel araştırma yürüten araştırmacının, tek bir teknikle veri toplamak yerine, araştırma verisini elde etme sürecinde değişik tekniklerden birlikte yararlanmasının ideal olduğu ifade edilmiştir. Bu anlamda, veri toplama sürecinin ilk aşamasında, “*çocuk hakları*” anahtar kelimesi kullanılarak hazırlanmış olan bağımsız kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Şimşek (2015) kelime ilişkilendirme testi ile önceden belirlenmiş kelimelerin kişilerde oluşturduğu çağrışımların belirlenmesinin ve böylece ilgili kavram kapsamında kişilerin/öğrencilerin tanınmasının mümkün kılındığını belirtmiştir.

Bağımsız kelime ilişkilendirme testinin katılımcılara uygulanmasından sonra, katılımcı grup içerisinde ulaşılabirlik kriteri doğrultusunda seçilen bir grup lisans öğrencisi ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesi, belirli kişilerin düşüncelerine ulaşılabilmeyi eş zamanlı olarak mümkün kılan bir görüşme türüdür (Glesne, 2014). Bu görüşmede, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Creswell (2014) tarafından görüşmelerin genellikle, yapılandırılmamış ve katılımcıların görüşlerini ortaya koymaya yönelik birkaç açık uçlu sorudan oluşan bir süreç olduğu belirtilmiştir. Görüşmede kullanılmak üzere ilk etapta dokuz soru içeren görüşme formu, doktor unvanına sahip bir alan uzmanı ve bir dil uzmanı tarafından incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde iki soru formdan çıkartılmış, iki soru birleştirilerek tek soru haline dönüştürülmüş ve bir soru da anlamsal açıklığının artırılmasına yönelik olarak revize edilmiştir. Bu aşamadan sonra form, pilot bir görüşmede kullanılmış ve bu görüşmeden elde edilen deneyimler doğrultusunda asıl odak görüşme için son haline kavuşturulmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi

Araştırma verilerinin toplanması sürecine, “*çocuk hakları*” uyarıcı kelimesi kullanılarak hazırlanmış olan bağımsız kelime ilişkilendirme testinin katılımcılara uygulanması ile başlanmıştır. Bu testte katılımcılardan, sınırlı bir sürede

[§] Araştırmanın etik gerekleri çerçevesinde, araştırma grubunu hangi üniversiteden lisans öğrencilerinin oluşturduğu belirtilmemiştir.

uyarıcı kelimenin onlarda yaptığı çağrışımları on farklı kavram ile ifade etmeleri istenmiştir. Testte, katılımcıların bir önceki cevaplarının çağrışımları ile cevaplar oluşturmamaları amacıyla, uyarıcı kelime yukarıdan aşağıya on kez yazılmış ve zincirleme cevap riskinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kelime ilişkilendirme testlerinde anahtar kelimelerin alt alta yazılmasındaki amaç, zincirleme cevap riskinin önlenerek, katılımcıların tek anahtar kavrama yönelik olarak cevaplar vermelerinin sağlanmasıdır (Kurt, Ekici ve Aksu, 2013). Bu araştırmada, katılımcılara testi uygulamaları için 30 saniye süre verilmiştir. Katılımcılara, “*çocuk hakları*” uyarıcı kavramının kendilerinde oluşturduğu çağrışımlardan ilk on farklı kavramı eksiklik olarak yazmaları gerektiği önemle ifade edilmiştir.

Araştırma verilerinin toplanması sürecinin ikinci aşamasında, katılımcı grup içerisinde ulaşılabirlik kriteri doğrultusunda belirlenmiş 9 lisans öğrencisi ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı görüşme, yaklaşık 75 dakikalık bir sürede tamamlanmıştır. Görüşmede, veri kaybının önüne geçilebilmesi amacıyla katılımcıların onayı doğrultusunda ses kaydı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra alınan bu ses kaydı transkripte edilmiş ve bu işlem sonrasında da oluşturulan görüşme transkripti odak grup üyelerinin teyidinde sunulmuştur. Bu yaklaşım ile edinilen araştırma verileri, geçerlik ve güvenilirlik açısından güçlendirilmiştir.

Kelime ilişkilendirme testinden ve odak grup görüşmesinden elde edilen nitel verilerin analizi, içerik analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi görüşmelerin, çalışılan saha notlarının, dikkat çekmeyen çeşitli verilerin ya da genellikle analize uygun olmadığı düşünülen bilgilerin, sistematik olarak karşılaştırılabilir hale getirilerek aktarılmasına kadar ki süreçtir (Berg, 1998). Bu kapsamda, kelime ilişkilendirme testlerinden elde edilen veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiş ve bu doğrultuda veriler farklı başlıklar altında kategorik hale getirilmiştir.

Görüşmeden elde edilen nitel veriler ise, ulaşılan kategoriler ile ilişkili olarak içerik analizine tabi tutulmuş ve bu kategoride yer alan verileri ve araştırma bulgularının bütün olarak geçerlik ve güvenilirliğini destekleme amacıyla çeşitli kesitler halinde ilgili kategori başlıkları altında sunulmuştur. Yine araştırma etiği gereğince, katılımcılar “*K2, K5...*” biçiminde kodlarla temsil edilmiş ve doğrudan ifade kesitlerinin sunulmasında bu kod isimleri kullanılmıştır. Ayrıca, gerçekleştirilen veri analizi sürecinin geçerliğini ve güvenilirliğini artırmak amacıyla, oluşturulan kategorilere ilişkin veri setleri doktor unvanına sahip bağımsız bir araştırmacı tarafından da ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırma verilerinin değişik bakış açıları ışığında incelenmesi için araştırma sürecine dışardan bağımsız araştırmacı kişilerin katılması, gerçekleştirilen nitel araştırmanın bütününe yönelik geçerliği artıracak bir yaklaşımdır (Creswell, 2014). Yine bu işlemle aynı amaç doğrultusunda olmak üzere, araştırma sonuçlarının geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak amacıyla Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen kodlayıcılar arası görüş birliği formülünden yararlanılmıştır. Kategorilere ve kategori başlıkları altında yer alan verilere ilişkin olarak ortaya çıkan görüş ayrılıkları dolayısıyla kodlayıcılar arası güvenilirlik değeri hesaplaması gerekli görülmüştür. Bu işlem sonucunda, kodlayıcılar arası görüş birliği oranı %89 olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama işlemine ilişkin ayrıntılı bilgilere, Tablo 2’de yer verilmiştir.

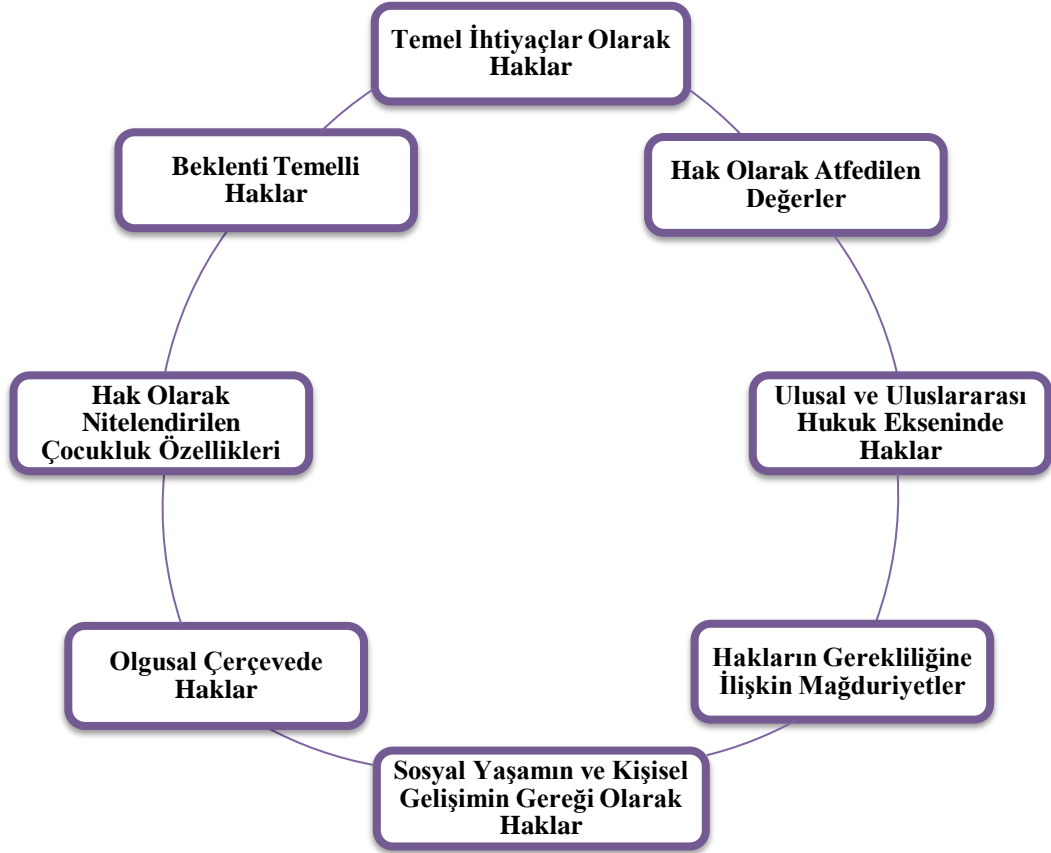
Tablo 2

Kodlayıcılar arası görüş birliği güvenilirlik değeri hesaplamasına ilişkin bulgular

Güvenirlik = [Anlaşma/ (Anlaşma+ Uyuşmazlık)] X 100	
Görüş birliğine sahip olunan kodlama işlemi sayısı	110
Üzerinde tartışılan kodlama işlemi sayısı	18
Görüş birliğine ulaşılamayan kodlama işlemi sayısı	13
Güvenirlik Değeri (%)	89

3. Bulgular

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Elde edilen nitel bulgular, sekiz farklı kategori başlığı altında kategorize edilmiştir. Her bir kategori başlığına ilişkin bulgular, farklı tablolar halinde aşağıdaki bölümde ayrıntılı olarak sunulmuştur. Ayrıca ilgili kategori başlıklarının ele alındığı tabloların alt bölümlerinde, gerçekleştirilen odak grup görüşmesinden elde edilen doğrudan katılımcı ifadelerinden bazı kesitlere yer verilmiştir. Araştırma verilerine dayalı olarak oluşturulmuş olan kategori başlıklarına Şekil 1’de yer verilmiştir:

Şekil 1. Çocuk haklarına ilişkin bilişsel algı kategorileri

Şekil 1 incelendiğinde, temel eğitim bölümü lisans öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin bilişsel algılarının temel ihtiyaçlar, değerler, hukuki güvenceler, mağduriyetler, sosyal yaşam ve kişisel gelişim unsurları, olgusal, çocukluk ve beklentiler çerçevesinde kategorize edildiği görülmektedir. Her kategori başlığına ilişkin bulgular, aşağıdaki bölümde farklı tablolar ile detaylandırılmış ve doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler ile sunulmuştur.

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların bilişsel algılarında temel ihtiyaçlar çerçevesinde kategorik hale getirilen bazı olguların çocuk hakları olarak yer aldığı görülmektedir. Tablo 3'e göre bu olguların başında, özgür olmak, sevgi, oyun oynamak ve yaşamak gelmektedir. Diğer taraftan bağımsızlık, bakım, şefkat, dinlenme ve gelişme gibi olguların ise çok daha az sıklıkta ifade edildiği görülmektedir.

Tablo 3
Temel İhtiyaçlar Olarak Haklar Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	Kavramlar (Tekrarlanma Sıklığı)
Temel İhtiyaçlar Olarak Haklar	Özgürlük (84)
	Sevgi (81)
	Oyun (72)
	Yaşamak (70)
	Saygı (49)
	Aile (44)
	Beslenme (43)
	Barınma (42)
	Sağlık (34)
	Mutluluk (33)
	Korunmak (32)
	Özgüven (25)
	Güvenlik (22)
	Okul (18)
	Bağımsızlık (17)
	İlgi (17)
	Eğlence (16)
	Huzur (14)
	İhtiyaç (13)
	Bakım (13)
	Güven (12)
	Anne (11)
	Baba (11)
	Gelişme (9)
	Aitlik (8)
	Şefkat (7)
	Giyinmek (7)
	Ağlamak (6)
Uyku (4)	
Dinlenmek (3)	
Temizlik (2)	
Özsaygı (2)	

Bu kategori altında yer alan bulguları destekler nitelikte bazı doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler şu şekildedir:

K4; "...Bütün çocukların yaşama, özgür olma, eğitim alma gibi hakları olmalı. Özellikle bazı çocukların çok zor şartlar olabiliyor. Mesela anne babası olmayan, bakım göremeyen birçok sokak çocuğu var... Bu çocukların da durumu iyi olan diğer çocuklar gibi bakım görmeye, güvenli bir yerde kalmaya hakları var...".

K8; "...Çocukların temel ihtiyacıdır sevgi görmek, oyun oynamak, mutlu olmak... Yani bunlar çocukların en temel hakkı. ...Ama bakıyorsunuz, birçok ailede çocukların çalışması gerekiyor. Doğru düzgün dinlenemiyorlar, büyüyemiyorlar bile... Bu çocukların hakları gözetilmiyor bana göre...".

K6; "...Özgürce yaşamak, yemek, gezmek, eğlenmek ve mutlu olmak dünyadaki bütün çocukların en temel hakları bana göre... Hiçbir sebeple bu hakları ellerinden alınmamalı çocukların...".

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların bilişsel algılarında ulusal ve uluslararası hukuk ekseninde kategorik hale getirilen bazı olguların çocuk hakları olarak yer aldığı görülmektedir. Tablo 4'e göre bu olguların başında, eğitim, eşitlik ve adalet gelmektedir. Diğer taraftan vatandaşlık hakkı ve çalıştırılmama hakkı gibi olguların ise çok daha az sıklıkta ifade edildiği görülmektedir.

Tablo 4

Ulusal ve Uluslararası Hukuk Ekseninde Haklar Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	Kavramlar (Tekrarlanma Sıklığı)
Ulusal ve Uluslararası Hukuk Ekseninde Haklar	Eğitim (79)
	Eşitlik (42)
	Adalet (35)
	Hak (25)
	Hukuk (16)
	Evrensel (12)
	Demokrasi (10)
	Bildirge (9)
	Yasa (8)
	Yuva (8)
	Devlet (7)
	UNICEF (7)
	Barış (6)
	Vatandaşlık (6)
	Sözleşme (6)
	Kurum (5)
	Çalıştırılmama (5)
	Ceza (4)
	Birleşmiş Milletler (4)
	Anayasa (3)
Mahkeme (3)	
Avukat (3)	

Bu kategori altında yer alan bulguları destekler nitelikte bazı doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler şu şekildedir:

K2; “...Çocukların haklarının en iyi devletler koruyacaktır diye düşünüyorum. Çünkü bu evrensel bir konu... Zaten bütün çocuklar dünyada eşit olmalı ama maalesef pek öyle değil şu anda... Onlara karşı hep adaletli olunmalı, çalıştırılmamalı mesela...”.

K5; “...Birçok bildirge ve sözleşmede çocukların haklarının belirli olduğunu biliyoruz. Ama maalesef pek bilmiyoruz onları. Örneğin UNICEF tarafından bazı çalışmaların yapıldığını biliyorum çocuklar için... Bana göre bütün çocuklar bizim... Onları kendi yasalarımızla da çok iyi korumalıyız diye düşünüyorum...”.

K3; “...Bütün çocuklara adaletli davranılmalı dünyada... Çünkü bütün çocuklar eşittir ve onların haklarına hukuken sahip çıkılmalı ve evrensel yaşam standartları tüm çocuklara sunulmalıdır...”.

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların bilişsel algılarında, değerler çerçevesinde kategorik hale getirilen bazı olguların çocuk hakları olarak yer aldığı görülmektedir. Tablo 5’e göre bu olguların başında, hoşgörü ve sorumluluk gelmektedir. Diğer taraftan paylaşma, yardımlaşma ve dayanışma hakkı gibi olguların ise çok daha az sıklıkta ifade edildiği görülmektedir.

Tablo 5

Hak Olarak Atfedilen Değerler Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	Kavramlar (Tekrarlanma Sıklığı)
Hak Olarak Atfedilen Değerler	Hoşgörü (14)
	Sorumluluk (12)
	Değer (9)
	Empati (8)
	Duyarlılık (6)
	Paylaşma (5)
	Dayanışma (3)
	Yardımlaşma (3)

Bu kategori altında yer alan bulguları destekler nitelikte bazı doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler şu şekildedir:

K1; ‘‘...Biz yetişkinler çocuklara karşı daima hoşgörülü olmalıyız, onlara hemen kızmamalıyız. Onlara değerli olduklarını hep hissettirmeliyiz...’’.

K7; ‘‘...Çocukların birbirleri ile yardımlaşma hakları olduğunu düşünüyorum. ...Çocuklara empati kurarak yaklaşmalıyız, onları anlamaya çalışmalıyız. Böyle yapabilirsek zaten haklarına da saygılı olabiliriz diye düşünüyorum...’’.

K2; ‘‘...Çocuklar her konuda yaşlılarıyla ya da aileleri ile yardımlaşabilmeli ve dayanışma içinde olabilmeliler... Bence bu çok önemli bir şey... Çünkü çocukların böylece özsaygıları gelişir ve sorumluluk alabilirler bazı konularda...’’.

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların bilişsel algılarında, sosyal yaşam ve kişisel gelişim bağlamında kategorik hale getirilen bazı olguların çocuk hakları olarak yer aldığı görülmektedir. Tablo 6’ya göre bu olguların başında, arkadaşlık, özgün olmak, savunmak ve düşünmek gelmektedir. Diğer taraftan seçim yapabilme, karar verme, merak etme, hayal kurma ve seyahat etme hakkı gibi olguların ise çok az sıklıkta ifade edildiği görülmektedir.

Tablo 6

Sosyal Yaşamın ve Kişisel Gelişimin Gereği Olarak Haklar Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	Kavramlar (Tekrarlanma Sıklığı)
Sosyal Yaşamın ve Kişisel Gelişimin Gereği Olarak Haklar	Arkadaşlık (15)
	Düşünmek (13)
	Özgünlük (12)
	Savunmak (9)
	Okuma-yazma (8)
	Öğrenmek (7)
	Çevre (7)
	Sanat (6)
	Sosyal hayat (6)
	Başarı (6)
	Hayal kurmak (5)
	Seçim yapabilmek (4)
	Konuşmak (4)
	Yaratıcılık (3)
	Spor yapmak (3)
	Karar vermek (3)
	Merak etmek (3)
Seyahat (2)	
Park (2)	

Bu kategori altında yer alan bulguları destekler nitelikte bazı doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler şu şekildedir:

K8; ‘‘...Yeni kişilerle tanışmak ve arkadaşlık kurmak çocuklar için güzel bir şey. Çocukların bu hakkı var ayrıca...’’.

K9; ‘‘...Çocuklar özgürce düşünebilmeliler ve düşüncelerini de rahatça her yerde söyleyebilmeliler. Hatta gerektiğinde kendilerini savunma haklarını kullanabilmeliler...’’.

K5; ‘‘...Mesela bütün çocukların hayalleri çok değerli bence... Hayal kurmak çocukların en önemli haklarından bana göre... Çünkü çocuklar hayal kurarak yaratıcı olabilirler. Böylece özgün olurlar ve farklı şeyler ortaya koyabilirler. Bütün bunlar bana göre çocukların hakları arasında...’’.

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların bilişsel algılarında, olgusal çerçevede kategorik hale getirilen bazı kavramların çocuk hakları olarak yer aldığı görülmektedir. Tablo 7’ye göre bu olguların başında, birey, gelecek, insanlık, çocuk ve toplum gelmektedir.

Tablo 7
Olgusal Çerçeve Haklar Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	Kavramlar (Tekrarlanma Sıklığı)
Olgusal Çerçeve Haklar	Birey (20)
	Gelecek (19)
	İnsanlık (16)
	Çocuk (14)
	Toplum (12)
	Fırsat (9)
	Hayat (8)
	Dünya (7)
	Okul öncesi (7)
	Psikoloji (6)
	Umut (5)
	Bilinç (4)
	Teknoloji (4)
	Ahlak (3)
	Öğretmen (3)
	Kültür (3)
Öğrenci (2)	
Batı (2)	

Bu kategori altında yer alan bulguları destekler nitelikte bazı doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler şu şekildedir:

K3; "...Çocuklar bizim geleceğimizdir. O yüzden onları korumalıyız ve haklarını bilerek saygı göstermeliyiz..."

K1; "...Daha iyi bir toplumun temel taşı bana göre çocuklardır. Onlara her fırsatı sunmalıyız ve bir birey olarak haklarına saygılı olmalıyız..."

K6; "...Bazen biz yetişkinler çocukları bir birey olarak görmüyoruz, onları çoğu zaman küçümsüyoruz. Haklarını da çok bildiğimiz söylenemez zaten... Bence onların da geleceği şekillendirecek bir birey olduklarını aklımıza kazımalıyız... Çünkü çocuklar bugün yaşanan toplumları daha güzel götürebilmeliler... Bu dünya için gerekli..."

Tablo 8 incelendiğinde, katılımcıların bilişsel algılarında hak olarak nitelendirilen çocukluk özellikleri bağlamında kategorik hale getirilen bazı olguların çocuk hakları olarak yer aldığı görülmektedir. Tablo 8'e göre bu olguların başında, masumiyet, tebessüm, merhamet ve saflık gelmektedir. Diğer taraftan şımarmak ve yaramazlık gibi olguların ise daha az sıklıkta ifade edildiği görülmektedir. Bu kategori altında ele alınan olguların büyük çoğunluğunun, çocuk hakları statüsü altında ele alınmasının güç olgular olduğu net bir biçimde görülmektedir.

Tablo 8

Hak Olarak Nitelendirilen Çocukluk Özellikleri Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	Kavramlar (Tekrarlanma Sıklığı)
Hak Olarak Nitelendirilen Çocukluk Özellikleri	Masumiyet (19)
	Tebessüm (18)
	Merhamet (15)
	Saflık (12)
	Cinsiyet (11)
	Küçük (9)
	Samimiyet (8)
	Yetersizlik (7)
	Şımarmak (6)
	Yaramazlık (5)
	Çaresizlik (4)
	Güçsüzlük (4)
Kardeşlik (3)	

Bu kategori altında yer alan bulguları destekler nitelikte bazı doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler şu şekildedir:

K4; “...Çocuklar bana göre dünyanın en masum canlıları. O yüzden korunmaya ve bakılmaya fazlasıyla muhtaçlar...”.

K8; “... Çocuklar gülmeli ve mutlu olmalılar... Zaman zaman şımarabilirler ve yaramazlık yapabilirler... O durumlarda onların daha çocuk olduklarının unutmamalıyız...”.

K2; “...Çocuklar güçsüz ve zaman zaman çaresizlik yaşayabilen kişilerdir... Bu yüzden onların haklarını iyi bilmeliyiz ve devletimiz çocukların haklarını korumalı. Hatta öğretmenlere, bizlere herkese çocukların hakları öğretilmeli...”.

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların bilişsel algılarında, beklenti temelli haklar çerçevesinde kategorik hale getirilen bazı olguların çocuk hakları olarak yer aldığı görülmektedir. Tablo 9’a göre bu olguların başında, bağlılık, sahiplenilmek, anlaşılma ve dikkate alınma gelmektedir.

Tablo 9
Beklenti Temelli Haklar Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	Kavramlar (Tekrarlanma Sıklığı)
Beklenti Temelli Haklar	Bağlılık (13)
	Sahiplenilmek (10)
	Anlaşılma (9)
	Dikkate alınma (7)
	Özen gösterilmek (4)

Bu kategori altında yer alan bulguları destekler nitelikte bazı doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler şu şekildedir:

K9; “... Bütün çocuklar dikkate alınmak ister elbette. Düşüncelerini söylemek onların da en doğal hakkı zaten... Bu konuda çocukları dinlemeliyiz, onları anlamaya çalışmalıyız bence...”.

K7; “... Biz yetişkinler çocuklara ilgi ile yaklaşmak zorundayız... Onların sahiplenilmeye ve ilgi görmeye ihtiyaçları var. Bunlar onların hakları da aynı zamanda...”.

K4; “...Çocuklara özen göstermeliyiz elbette. Onlarla ilgilenmeli, sevmeli ve bakımlarını sağlamalıyız...”.

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların bilişsel algılarında, hakların gerekliliğine ilişkin mağduriyetler bağlamında kategorik hale getirilen bazı olguların çocuk hakları olarak yer aldığı görülmektedir. Tablo 10’a göre bu olguların başında, istismar, şiddet, taciz/tecavüz ve işçi gelmektedir. Diğer taraftan evlenme, savaş, suçluluk ve açlık gibi olguların ise çok az sıklıkta ifade edildiği görülmektedir.

Tablo 10
Hakların Gerekliliğine İlişkin Mağduriyetler Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	Kavramlar (Tekrarlanma Sıklığı)
Hakların Gerekliliğine İlişkin Mağduriyetler	İstismar (33)
	Şiddet (32)
	Taciz/Tecavüz (23)
	İşçi (10)
	Haksızlık (8)
	Evlenme (6)
	Gelin (6)
	Savaş (4)
	Korku (4)
	Suçluluk (3)
	Açlık (2)

Bu kategori altında yer alan bulguları destekler nitelikte bazı doğrudan katılımcı ifadelerinden kesitler şu şekildedir:

K6; “...Günümüzde çocukların birçok yerde istismar edildiğini görüyoruz. Bu çok kötü bir durum ve herkes bu konuda üzerine düşeni yapmalı diye düşünüyorum. Örneğin ailelerin, bizlerin, öğretmenlerin bu konuda ve çocuk hakları konusunda bilinçlendirilmesi gerekiyor...”.

K3; “...Çocuklar zaman zaman ya evde ya da okulda şiddet görebiliyorlar, hatta tacize uğrayabiliyorlar... Bu gibi durumlar da çocuk haklarının korunmasının ve önemsenmesinin ne kadar gerektiği daha iyi anlaşılıyor. Çünkü şiddet gören, taciz edilen çocuk, ilerleyen zamanlarda da başkasına da şiddet gösterecek ya da daha kötü şeyler yapacaktır. Yani başka mutsuz çocuklar yetişecektir...”.

K9; “...Günümüzde en büyük çocuk hakkı ihlallerinden bir tanesi onların okula gitmek yerine çalıştırılmaları bana göre. Bu durumun önlenmesi gerekiyor. Çocuklar işçi olmamalı ve onları çalıştıranlara cezalar verilmeli diye düşünüyorum...”.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma, temel eğitim bölümü lisans öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin bilişsel algılarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda temel eğitim bölümü öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik bilişsel algılarının, çocukların temel yaşam gereksinimleri olarak ele alınabilecek yaşama, güvenlik, kişi bütünlüğü ve dokunulmazlığı gibi haklar olarak ifade edebileceğimiz negatif statü hakları çerçevesinde yoğunlaştığı görülmüştür. Diğer taraftan katılımcıların eğitim, seyahat ve sağlık hakkı gibi hakları ifade eden pozitif statü haklar ve siyasi yaşama katılım, dernek kurma hakkı ve vatandaşlık hakkı gibi haklar olarak ifade edilen aktif statü haklarına ilişkin sahip oldukları bilişsel algıların, son derece dar bir kapsamı işaret ettiği görülmüştür. Bu bağlamda özetle, araştırma sonucunda lisans öğrencilerinin, çocuk hakları konusundaki bilinç ve farkındalık durumlarının geliştirilmesine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada, bu araştırmadan elde edilen sonuçları çeşitli boyutları ile destekleyen bazı araştırmalar da ilgili alanyazında mevcuttur. Gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçları eksenindeki tartışma, bu araştırma bulgularına kısa bir biçimde yer verilmesi sonrasında gerçekleştirilmiştir.

Belirtildiği şekilde benzer bir sonuç, Hareket ve Gülhan (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ortaya çıkmıştır. Bu araştırma sonucunda araştırmacılar, sınıf eğitimi ve okul öncesi eğitimi programında öğrenimlerini sürdüren lisans öğrencilerinin, çocuğun katılım ve gelişim hakkı çerçevesinde ele alınabilecek haklara** ilişkin yeterli farkındalığa sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Benzer bir çalışma grubu ile yürütülen bir başka çalışmanın sonucunda (Kaya, 2011), öğretmen adaylarının Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesini okumadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç araştırmacılar tarafından, öğretmen adaylarının çocuk hakları konusundaki bilimsel ve hukuki bilgi düzeylerinin yeterli olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda ayrıca adayların, çocuğun katılım hakkının sahip olunan önemli haklar arasında ifade etmedikleri belirlenmiştir. Farklı bir araştırma sonucunda Neslitürk ve Ersoy (2007), okul öncesi eğitimi öğretmeni adaylarının, çocuk hakları konusundaki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Gerçekleştirilen bu araştırma bulguları ile farklılıklar gösteren bir araştırmada ise Topsakal (2012), eğitim fakültesinde öğrenim gören lisans öğrencilerinin, öğrenci haklarına ilişkin olarak normalin üzerinde bir bilgi düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan öğrencilerin sosyal haklar konusunda nispeten daha düşük bilgi düzeyine sahip oldukları sonucu ile gerçekleştirilen bu araştırma sonuçlarının bazı benzerlikler taşıdığı görülmüştür. Şahin ve Polat (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, çocuğun katılım hakkı konusunda toplum üyelerinin bilgi ve farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi ve yetişkinlere yönelik hak eğitimi programlarının tasarlanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu noktada, temel eğitim bölümü lisans öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki bilişsel algılarının ve farkındalık durumlarının geliştirilmesine yönelik bazı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Bu çıkarımı temellendirecek araştırma bulguları incelendiğinde, lisans öğrencilerinin çocuğun özgür olmak, sevgi görmek, oyun oynamak, yaşamak, saygı görmek, beslenmek ve barınmak hakları üzerinde bilişsel algılarının yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer taraftan vatandaşlık, yardımlaşma ve dayanışma, dikkate alınmak, seçim yapmak ve karar vermek, siyasi katılım, gelişmek, sosyal yaşam, merak etmek ve çalıştırılmamak gibi haklara ilişkin bilişsel algılarının dar bir alanı temsil ettiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, temel eğitim bölümü öğrencilerinin bilişsel algılarının, toplumsal bilinirliği yüksek bazı olguların çocuk haklarına ilişkin bilişsel algıları ifade ettiği, diğer taraftan çocukların katılım ve gelişim hakkına yönelik bilişsel algılarının sınırlı bir kavram alanı ile temsil edildiği görülmüştür.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak gerçekleştirilen bu değerlendirmelerin ortaya konabilmiş olmasında, bazı etkenlerin ön planda olabileceği düşünülmektedir. Bu etkenlerin başında, çocuk hakları konusundaki toplumsal farkındalığın düşük düzeyde olması, örf ve adetler kapsamında yer alan çocuğa yönelik yaklaşımların küçümseyici,

** Çocuğun katılım hakkı, karar alma mekanizmalarına, siyasi yaşama, hukuk alanına ve sosyal yaşama katılımı gibi hakları bünyesinde barındıran kapsayıcı bir hak ifadesidir.

baskıcı ve örseleyici nitelikte olabilmesi, medyada çocuk haklarına yönelik bilgilendirici kamu spotu çalışmalarının yetersiz olması ve çocuk yetiştirme konusundaki toplumsal mitlerin (kızını dövmeleyen dizini döver örneğinde olduğu gibi) çocuk ve haklarına yönelik saygı ve anlayış gösterme perspektifinden uzak olabilmesi gelmektedir. Bu noktada katılımcıların çocuk hakları ile ilişkili olarak birey, gelecek, toplum, dikkate alınmak, konuşmak, savunmak ve hoşgörü kavramlarını çok az sıklıkta ifade etmiş olmaları dikkate değerdir. Bir diğer unsurun, eğitim-öğretim sistemi içerisinde çocuk hakları konusuna yeterli alanın tanınmamış olması ve bu konuda farkındalık oluşturacak eğitim faaliyetlerinin sınırlı kalması olduğu düşünülmektedir. Gerek temel eğitim düzeyinde gerekse de öğretmen yetiştiren eğitim fakülteleri başta olmak üzere farklı lisans öğrenim düzeyine kadar, çocuk hakları konusuna ilişkin unsurlar (ders, öğretim etkinlikleri, proje çalışmaları vb.), sınırlı bir kapsamda kalmaktadır. Bu görüşü destekler nitelikte, Türkoğlu ve Gültekin Akduman (2013) tarafından, çocuk haklarına yönelik hazırlanmış bir dersin, birçok üniversitenin öğretim programında yer almadığı belirtilmiş ve buradan hareketle, çocuk haklarına yönelik bir dersin, teorik ve uygulama alanları ile birlikte lisans eğitim programlarında yer alması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Öğretmen yetiştirme süreci ile çocuk hakları eğitiminin bütünleştirilmesi ve çocuk haklarının öğretimine ilişkin derslerin, zorunlu veya seçmeli statüde bütün fakülte öğretim programına yerleştirilmesi gerektiği (Kaya, 2011; Karaman Kepenekçi, 2006) ifade edilmiştir. Farklı bir lisans programı olması noktasında, bu araştırma grubu ile farklılık gösteren bir çalışma neticesinde de Aldemir (2014), insan hakları eğitimine gerekli önemin gösterilmesi ve çocukla ilgili sağlık çalışanlarının hizmet öncesi eğitim programlarına çocuk haklarına yönelik bir dersin yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Buradan hareketle, temel eğitim bölümü lisans öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin bilişsel algılarının sınırlı bir kavramsal çerçeve ile ifade edilmesinde, gerek eğitim faaliyetlerindeki gerekse de öğretim programlarındaki konu ile ilgili çalışmaların yetersizliğinin göz önüne alınması gerekmektedir. Bir diğer unsurun, eğitim fakültelerinde, çocuk hakları konusundaki proje, eğitim, çalıştay vb. etkinliklerin yeterli sıklıklarla ve kapsamda gerçekleştirilmiyor olması olarak ifade etmek mümkündür. Bu durumda, eğitim fakülteleri başta olmak üzere diğer lisans düzeyinde öğrenimlerine devam eden öğrencilerin bu konudaki bilişsel algılarının ve farkındalıklarının yeterli olmayacağı ön görülebilir bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin hak ve özgürlükler kapsamında etkinlikler gerçekleştirmelerinin teşvik edilmesi ve çocuk hakları konusunda farklı ülkelerde gerçekleştirilen örnek çalışma ve projelere ulaşılarak bunların kendi ülkemize uyarlanması gerektiği (Taşkın, 2014; Şahin ve Polat, 2012) ifade edilmiştir. Bu araştırma sonuçları ve bu doğrultuda ele alınan farklı araştırmalarla gerçekleştirilen tartışmalara dayalı olarak, temel eğitim bölümü lisans öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik sahip oldukları algıların geliştirilmesine yönelik olarak aşağıda yer alan öneriler geliştirilmiştir:

- Bu araştırmanın çalışma grubu göz önüne alındığında, başta eğitim fakülteleri olmak üzere diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilere yönelik olarak da, çocuk hakları konusuna yönelik farkındalığın geliştirilmesi amacıyla eğitim seminerleri, konferanslar ve paneller yaygın olarak gerçekleştirilebilir.
- Çocuk hakları konusundaki bilinci artırma amacı ile temel eğitim bölümü öğrencilerine yönelik olarak, farklı disiplinlerden uzmanların ve paydaşların ortak çalışma fırsatına erişebilecekleri proje çalışmaları gerçekleştirilebilir.
- Eğitim fakültelerinin temel eğitim bölümü başta olmak üzere, bütün bölümlerin öğretim programlarında, çocuk hakları ve çocuk hakları hukuku çerçevesinde tasarlanmış bir ders içeriğinin birincil olarak zorunlu ya da seçmeli statüde yer alması sağlanabilir.
- Eğitim fakülteleri bünyesinde, çocuk hakları konusuna yönelik farkındalık kazandırıcı faaliyetler yürütmesi amacıyla öğrenci topluluklarının, kulüplerin ve/veya temsilciliklerin kurulmasına yönelik teşvikler gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Akyüz, E. (2012). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi
- Aldemir, E. (2014). *Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Çocuk Hakları Konusundaki Tutumlarının Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Berg, L. B. (1998). *Qualitative Research methods for the social sciences (Third Edition)*. Boston: Allyn & Bacon.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Clair, N., Miske, S. & Patel, D. (2012). Child rights and quality education: Child-friendly schools in Central And Eastern Europe (CEE). *European Education*, 44(2), 5-22.
- Covell, K., Howe, R. B. & McNeil, J. K. (2010). Implementing children's human rights education in schools. *Improving Schools*, 13(2), 117-132.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Demir, S. B. (Çev. Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.

- Dağlı, S. K. (2015). *Öğretmenlerin Çocuk Haklarına İlişkin Davranışlarının Öğrenciler Tarafından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Deb, S. & Mathews, B. (2012). Children's rights in India: Parents' and teachers' attitudes, knowledge and perceptions. *International Journal of Children's Rights*, 20, 241–264.
- Dündar, H. & Hareket, E. (2016). Türkiye’de ilköğretim hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 85-103.
- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan “Çocuk Hakları” Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Glesne, C. (2014). *Nitel araştırmaya giriş*. A. Ersoy, & P. Yalçınoğlu (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Hareket, E. & Gülhan, M. (2017). Perceptions of students in primary education department related to children's rights: A comparative investigation. *Journal of Education and Learning*, 6(2), 41-52.
- Hareket, E. & Yel, S. (2017). Which Perceptions do we have related to our rights as child? Child rights from the perspective of primary school students. *Journal of Education and Learning*, 6(3), 340-349.
- Kurt, H., Ekici, G. & Aksu, Ö. (2013). Tuz: Biyoloji öğretmen adaylarının zihinsel modelleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 244-255.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2006). A study of university students' attitudes towards children's rights in Turkey. *The International Journal of Children's Rights*, 14(3), 307-318.
- Karaman Kepenekci, Y. & Baydık, B. (2009). Attitudes of the teacher candidates of mentally handicapped children about children's rights. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 42(1), 329-350.
- Kaya, S. Ö. (2011). *Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. United States of America: Sage Publications.
- Nacaroglu, D. (2011). “*Medyada Çocuk Hakları İstismarı*”, *Çocuk hakları ve medya el kitabı*, (Mustafa Ruhi Şirin (haz.), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 207-231.
- Neslitürk, S & Ersoy, A. F. (2007). Okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 245-257.
- Özer, Y. E. (2013). Çocuk hakları, katılım ve yerel düzeyde uygulaması: Türkiye örneği. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 245-258.
- Özgirgin, S. (2004). *Yöret Vakfı Çocuk Hakları Projesi*. İstanbul.
- Şahin, S. & Polat, O. (2012). Türkiye’de ve dünyadaki gelişmiş ülkelerde çocuk katılım hakkı algısının ve uygulamalarının karşılaştırılması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. Cilt 4, No 1, 2012 ISSN: 2146-0817.
- Şimşek, A. (2015). Sosyal bilgiler derslerinde bir öğretim materyali olarak edebî ürünler. M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 390-412). Ankara: Pegem Akademi
- Taşkın, P. (2014). *Ortaöğretim Okulları Öğrencilerine Yönelik Disiplin Düzenleme Ve Uygulamalarının Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Topsakal, C. (2012). Knowledge Level of pre-service teachers in the faculty of education about student rights. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(2), 766-771.
- Türkoğlu, D. & Gültekin Akduman, G. (2013). Üniversitelerin okul öncesi eğitimi programlarında “çocuk hakları” dersi ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 1(2), 56-68.
- Ulusavaş, M., Şahin, B., Dündar, Ş. & Özçelik, Ö. (2006). Öğretmen yetiştirme sistemimizde çocuk hakları bakımından bir değerlendirme (Kepirtepe Köy Enstitüsü Örneği). *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 155-176.
- Wikiquote, (2018). “Hubert Reeves”, Erişim adresi: https://tr.wikiquote.org/wiki/Hubert_Reeves (06.08.2018 tarihinde erişilmiştir).
- Yıldırım Doğru, S. S. (2014). Yasal düzenlemeler. İçinde Yıldırım Doğru, S.S. (Ed.), *Çocuk hakları ve koruma aile refahı ve koruma*. (pp:1-39). Ankara: Eğiten Kitap.